
MONOGRAFIE PRAWNICZE

INTERES PRAWNY
W POLSKIM PRAWIE
ADMINISTRACYJNYM

ANDRZEJ SEBASTIAN DUDA

Wydawnictwo C. H. Beck

MONOGRAFIE PRAWNICZE

ANDRZEJ SEBASTIAN DUDA • INTERES PRAWNY
W POLSKIM PRAWIE ADMINISTRACYJNYM

Polecamy nasze publikacje z tej serii:

J. Parchomiuk

**ODPOWIEDZIALNOŚĆ ODSZKODOWAWCZA ZA LEGALNE
DZIAŁANIA ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ**

M. Safjan, J. Jastrzębski

ODPOWIEDZIALNOŚĆ ODSZKODOWAWCZA

E. Cała-Wacinkiewicz

**CHARAKTER PRAWNY UNII EUROPEJSKIEJ W ŚWIETLE
PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO**

A. Mezglewski, A. Tunia

WYZNANIOWA FORMA ZAWARCIA MAŁŻEŃSTWA CYWILNEGO

U. Drozdowska

CYWILNOPRAWNA OCHRONA PRAW PACJENTA

B. Szmulik

**SKARGA KONSTITUCYJNA. POLSKI MODEL NA TLE
PORÓWNAWCZYM**

D. Wacinkiewicz

KONTROLA I NADZÓR W PRAWIE KOMUNALNYM

D. Dörre-Nowak

**OCHRONA GODNOŚCI I INNYCH DÓBR OSOBISTYCH
PRACOWNIKA**

A. Mikos

USTROJOWA POZYCJA BANKU CENTRALNEGO W POLSCE

Legalis

System Informacji Prawnej

www.sklep.beck.pl

INTERES PRAWNY W POLSKIM PRAWIE ADMINISTRACYJNYM

ANDRZEJ SEBASTIAN DUDA

WYDAWNICTWO C. H. BECK
WARSZAWA 2008

Redakcja:
Iwona Duda

© **Wydawnictwo C. H. Beck 2008**

Wydawnictwo C. H. Beck Sp. z o.o.
ul. Gen. Zajączka 9, 01-518 Warszawa

Skład i łamanie: Wydawnictwo C. H. Beck
Druk i oprawa: Wers Design Drukarnia Cyfrowa, Bydgoszcz

ISBN 978-83-7483-883-2

Spis treści

Wstęp	IX
Wykaz skrótów	XIII
Wykaz literatury	XVII
Rozdział I. Pojęcie interesu	1
§ 1. Wprowadzenie	1
§ 2. „Interes” w ujęciu encyklopedycznym	1
§ 3. „Interes” w ujęciu psychologicznym i socjologicznym	3
I. Psychologiczne ujęcie „interesu”	4
II. Socjologiczne ujęcie „interesu”	6
III. Aksjologiczne i prakseologiczne elementy „interesu”	8
§ 4. Próba ustalenia znaczenia słowa „interes” w języku prawniczym	10
Rozdział II. Kategoryzacja interesów w języku prawnym i prawniczym	15
§ 1. Wprowadzenie	15
§ 2. Aspekt podmiotowy	17
I. Uwagi ogólne o interesie w aspekcie podmiotowym	17
II. Interes ponadindywidualny	19
1. Pojęcie „interes publiczny” a „interes społeczny”	19
2. Znaczenie pojęcia „interes publiczny” (społeczny) w sferze prawa	26
3. Interes publiczny (społeczny) a uznanie administracyjne – koncepcje stosowania pojęcia „interes publiczny” (społeczny) w działalności orzeczniczej administracji	32
4. Inne pojęcia określające interes ponadindywidualny stosowane współcześnie w aktach normatywnych prawa administracyjnego	40
III. Interes indywidualny	43
IV. Interes indywidualny a interes publiczny (społeczny)	43
§ 3. Aspekt przedmiotowy	49

I. Uwagi wprowadzające do rozważań nad interesem w aspekcie przedmiotowym	49
II. Geneza pojęć podstawowych wyrażających kategorie interesów jednostki w aspekcie przedmiotowym – rys historyczny	55
III. Interes faktyczny	62
IV. Interes prawny	73
1. Przykłady definicji interesu prawnego i poglądów na jego „prawny” charakter	74
2. Cechy i funkcja interesu prawnego w ujęciu administracyjnoprawnym	78
3. „Interes prawny” a „publiczne prawo podmiotowe” i „publicznoprawny obowiązek”	89
4. Interes prawny a interes publiczny	104
5. Interes prawny w prawie administracyjnym – próba ujęcia <i>in abstracto</i>	107
Rozdział III. Interes prawny jako kategoria pozytywnego prawa administracyjnego. Wyznaczanie interesu prawnego przez normy polskiego prawa administracyjnego	109
§ 1. Wprowadzenie	109
§ 2. Interes prawny a powszechne „prawo do informacji”, ze szczególnym uwzględnieniem informacji o środowisku i jego ochronie	111
I. Źródła normatywne i charakter „prawa do informacji” ...	111
II. Związek „prawa do informacji” z interesem prawnym	114
III. Granice normatywne podmiotowego publicznego „prawa do informacji” a interes prawny	116
§ 3. Interes prawny związany ze swobodą podjęcia i prowadzenia działalności gospodarczej	126
I. Interes prawny a problematyka podjęcia działalności gospodarczej na tle przepisów ustawy o swobodzie działalności gospodarczej oraz ustawy – Prawo działalności gospodarczej	131
II. Materialnoprawny status podmiotu a możliwość wykonywania „działalności reglamentowanej”	138
§ 4. Interes prawny związany z prawem własności	144
I. Charakter prawa własności a interes prawny	144
II. Normatywne granice prawa własności a interes prawny ..	145
III. Interes prawny właściciela wobec zmian zagospodarowania i zabudowy nieruchomości sąsiednich	154

§ 5. Interes prawny „inwestora” związany z „prawem do zabudowy nieruchomości”	166
§ 6. Interes prawny związany z „prawem do powszechnego korzystania z wód” jako elementu środowiska naturalnego	173
§ 7. Podsumowanie	178
Rozdział IV. Pojęcie „interes prawny” w przepisach regulujących postępowanie administracyjne jurysdykcyjne i postępowanie przed sądami administracyjnymi	
§ 1. Wprowadzenie	183
§ 2. Istota i znaczenie pojęcia „interes prawny” w Kodeksie postępowania administracyjnego	184
I. Funkcja pojęcia „interes prawny” w Kodeksie postępowania administracyjnego	185
II. Interes prawny a strona postępowania	186
III. Interes prawny a sprawa administracyjna	191
IV. Interes prawny adresata błędnie skierowanej decyzji administracyjnej	195
§ 3. Istota i znaczenie pojęcia „interes prawny” w przepisach regulujących postępowanie przed sądami administracyjnymi ..	205
I. Interes prawny jako kryterium legitymacji procesowej w myśl art. 50 § 1 PostAdmU	211
II. Wzajemna relacja pojęć „strona skarżąca” i „uprawniony ze względu na posiadanie interesu prawnego we wniesieniu skargi”	217
III. Interes prawny a sprawa sądownoadministracyjna	220
IV. Pojęcie „uprawniony do wniesienia skargi” zawarte w art. 50 § 2 PostAdmU a kwestia interesu prawnego	230
1. Uprawniony do wniesienia skargi w związku z nieudostępnieniem informacji publicznej – studium przypadku	231
2. Uprawniony do wniesienia skargi na tle przepisów ustawy o referendum lokalnym – studium przypadku	233
V. Istota pojęcia „interes prawny” jako wyznacznika legitymacji skargowej w przepisach ustaw o samorządzie: gminnym, powiatowym i województwa oraz ustawy o administracji rządowej w województwie ..	236
1. Naruszenie indywidualnego „interesu prawnego” lub „uprawnienia” jako podstawa do wniesienia skargi	237
2. Jaki akt może naruszyć interes prawny?	239
3. Charakterystyka interesu prawnego, który może zostać naruszony	243

4. Znaczenie pojęcia „naruszenie”	251
5. Interes prawny grupy mieszkańców jako podstawa do wniesienia skargi	262
6. Interes prawny jednostki samorządu terytorialnego	271
§ 4. Podsumowanie – zestawienie pojęcia „interes prawny” zastosowanego w ustawach „samorządowych” i ustawie o administracji rządowej w województwie z pojęciem tym w znaczeniach przyjętych w Prawie o postępowaniu przed sądami administracyjnymi i Kodeksie postępowania administracyjnego	275
Zakończenie	279
Indeks rzeczowy	281

Wstęp

Zagadnieniem podjętym w niniejszej monografii jest analiza funkcjonowania kategorii interesu prawnego na gruncie polskiego prawa administracyjnego.

Problematyka interesu prawnego stanowi jeden z ciekawszych tematów dla rozważań prowadzonych w nauce prawa. Przyczyn tego stanu rzeczy można upatrywać nie tylko w burzliwych, historycznych dyskusjach, w których padały nawet głosy negujące w ogóle potrzebę wyróżniania kategorii interesu prawnego (uznana już obecnie powszechnie w Polsce przez doktrynę prawa i orzecznictwo sądowe), ale w specyficznej pozycji i funkcji, jaką kategoria interesu prawnego zajmuje i spełnia w systemie każdej z gałęzi prawa.

W literaturze i praktyce stosowania prawa interes prawny postrzega się przede wszystkim, jako swego rodzaju „pomost” dający podmiotom możliwość zaistnienia w sformalizowanym postępowaniu. W istocie jednak, co należy wyraźnie podkreślić, jest to jednocześnie teoretyczna kategoria pojęciowa, która pozwala ustalić pozycję prawną jednego podmiotu wobec drugiego na płaszczyźnie norm danej dziedziny prawa.

W ujęciu administracyjnoprawnym pojęcie interesu prawnego będzie więc związane z problematyką powstających na tle norm prawa administracyjnego relacji pomiędzy organem administracji publicznej a podmiotem zewnętrznym (znajdującym się poza strukturą tej administracji). Prawo to bowiem, jako gałąź prawa publicznego, ma cechę szczególną. Nie tylko tworzą je normy ustanowione jednostronnie i władczo przez państwo¹, ale co więcej, normy te w wielu przypadkach wcielane są w życie w drodze wydawanych przez organy administracji publicznej jednostronnych i władczych aktów, określających sytuację prawną indywidualnie oznaczonych podmiotów. W prawie administracyjnym nie ma przy tym miejsca na swobodne układanie wzajemnych stosunków, tak pomiędzy samymi podmiotami, jak i pomiędzy podmiotami a władzą na drodze kontraktowej². Konieczny jest

¹ W. Siedlecki, *Podstawowe pojęcia prawne*, Kraków 1948, s. 49–51.

² Dla porządku należy w tym kontekście zaznaczyć, iż występująca w wielu krajach instytucja umów administracyjnoprawnych (w znaczeniu *sensu stricto*) stanowi swego rodzaju wyjątek od zasady nierównorzędności władzy i podmiotów przez tę władzę administrowanych. Generalnie bowiem prawo administracyjne zakłada podległość tych ostatnich wobec władzy, która stosując przepisy prawa administracyjnego działa władczo i jednostronnie.

akt władczy, kształtujący sytuację prawną podmiotów w sposób zewnętrzny, często nawet niezależnie od ich woli. Jak więc precyzyjnie ustalić nie tylko istnienie, ale i granice, siłę oraz wzajemne relacje uprawnień i obowiązków, jakie z przepisów prawa materialnego mogą ewentualnie wynikać dla określonych podmiotów w konkretnej sytuacji faktycznej? Jeżeli bowiem uprawnienia i obowiązki powstają wprost z mocy normy publicznoprawnej lub też pośrednio, w drodze władczego aktu administracyjnego stosowania prawa (konkretyzującego daną normę), to jak na tym tle kształtuje się wąska linia graniczna między interesami różnych podmiotów? Jak rozpoznać jednoznacznie, komu porządek prawny zapewnia ochronę, a czyich i jakich interesów, czy oczekiwać w danym przypadku nie zabezpiecza?

Podjęcie próby udzielenia odpowiedzi na tak sformułowane pytania wymaga wkroczenia na ścieżkę rozważań teoretycznych, w których pojawi się nie tylko problem identyfikacji i określenia interesu prawnego, jako pewnej szczególnej kategorii interesu występującej w prawie administracyjnym, lecz również zaistnieje konieczność analitycznego rozważenia wzajemnej relacji interesu prawnego i pojęć pokrewnych: interesu faktycznego, publicznego prawa podmiotowego i publicznoprawnego obowiązku. Trzeba więc, opierając się w szczególności na poglądach sformułowanych, tak w historycznej już, jak i współczesnej doktrynie prawa, odpowiedzieć na pytanie, kiedy występuje tylko interes faktyczny, kiedy istnieje interes prawny, czy też nawet publiczne prawo podmiotowe lub publicznoprawny obowiązek.

Celem niniejszej monografii nie jest jednak wyłącznie wyłonienie kategorii interesu prawnego w ujęciu teoretyczno-pojęciowym. Trzeba bowiem z góry zaznaczyć, że pojęciem „interes prawny” posługuje się ustawodawca zawierając je w szczególności w unormowaniach o charakterze procesowym, gdzie rozpatrywane jest, jako wspomniany wcześniej „pomost”. Równocześnie jednak wydaje się, że o „interesie prawnym” można także mówić, jako o pojęciu „narzędziu”, próbując wzorować się na metodologii rozumowania prawniczego wskazanej przez *F. Longchamps*¹. Status ten będzie miało ono wówczas, gdy nie występuje w języku danego aktu prawnego, lecz jednocześnie normy zawarte w tym akcie tak kształtują relację pomiędzy organem administracji publicznej a obywatelem, że można mówić, iż ten ostatni wyposażony jest w określoną możliwość.

W tym właśnie kontekście szczególnej wagi nabiera postulat wysunięty przez *T. Rowińskiego*. W toku swej analizy zagadnienia interesu prawnego w aspekcie postępowania cywilnego stwierdził on bowiem, że: „Pojęcie inte-

¹ *F. Longchamps*, O pojęciu stosunku procesowego między organem państwa a jednostką, [w:] *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa dla uczczenia pracy naukowej Kazimierza Przybyłowskiego*, Kraków-Warszawa 1964, s. 162-163.

resu prawnego, jako pojęcie ustawowe, nie może mieć wielu różnych znaczeń. Okoliczność, że pojęciem tym posługuje się ustawodawca, zmusza do tego, aby treść znaczeniowa i funkcja tego pojęcia były ściśle określone i dokładnie znane, co umożliwi jednolite używanie tego pojęcia zarówno w teorii, jak i w praktyce¹.

Niewątpliwa doniosłość praktyczna takiego założenia, skłania do przyjęcia *a priori*, że na gruncie doktryny prawa można sformułować abstrakcyjną definicję interesu prawnego dla prawa administracyjnego, której adekwatność znajdzie potwierdzenie na płaszczyźnie norm pozytywnych tego prawa.

Próba realizacji tak sformułowanego zadania stanowi zasadniczy cel niniejszego opracowania, w którego realizacji można wyodrębnić trzy etapy.

Pierwszy z nich (Rozdział I i Rozdział II) to teoretyczne rozważania nad pojęciem „interes”, jego kategoriami w języku prawnym i prawniczym, a następnie istotą i cechami interesu prawnego na gruncie administracyjnoprawnym, z jednoczesną próbą stworzenia jego definicji *in abstracto*. Oparcie dla tych analiz stanowią koncepcje i stanowiska przedstawione w naukach humanistycznych, w tym w szczególności w doktrynie prawa oraz orzecznictwie sądowym.

Etap drugi (Rozdział III), zawiera – dokonaną na bazie poczynionych wcześniej spostrzeżeń i ustalonych reguł – analizę treści norm prawa publicznego pozytywnego, zawartych w Konstytucji RP i wybranych aktach prawa administracyjnego rangi ustawowej. Celem tych badań jest przykładowo wskazanie takich norm, z których wynikają interesy prawne, a następnie stwierdzenie, czy można mówić o jednolitości konstrukcyjnej tych interesów na tle przeanalizowanych norm prawa pozytywnego.

Trzeci etap (Rozdział IV), to z kolei badanie treści i znaczenia pojęcia „interes prawny” zawartego w normach o charakterze procesowym (występujących w regulacjach administracyjnego postępowania jurysdykcyjnego i postępowania sądownoadministracyjnego). Rozważania w tym przedmiocie będą realizowane dla stwierdzenia, w jaki sposób pojęcie to służy ochronie sytuacji obywatela istniejącej w sferze prawa administracyjnego.

Zgromadzenie w jednym opracowaniu poglądów czołowych przedstawicieli doktryny prawa, szeroko wsparte orzeczeniami sądowymi oraz ilustrowane praktycznymi przykładami, pozwala na stwierdzenie, że monografia niniejsza może być ciekawa i przydatna nie tylko dla prawników zainteresowanych badaniami naukowymi, ale także dla osób poszukujących materiałów pomocnych dla rozwiązywania praktycznych problemów

¹ T. Rowiński, *Interes prawny w procesie cywilnym i postępowaniu nieprocesowym*, Warszawa 1971, s. 11.

powstających na tle wykładni norm prawa administracyjnego, w szczególności w działalności orzeczniczej organów administracji publicznej i sądów administracyjnych.

Niniejsza monografia powstała na bazie rozprawy doktorskiej obronionej w grudniu 2004 r. na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Kraków, styczeń 2008 r.

Andrzej Sebastian Duda

Wykaz skrótów

1. Źródła prawa

- AdmRządWojU ustawa z 5.6.1998 r. o administracji rządowej w województwie (tekst jedn. Dz.U. z 2001 r. Nr 80, poz. 872 ze zm.)
- d.NSAU* *ustawa z 11.5.1995 r. o Naczelnym Sądzie Administracyjnym (Dz.U. Nr 74, poz. 368 ze zm.); obowiązywała do 31.12.2003 r.*
- GospNierU ustawa z 21.8.1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jedn. Dz.U. z 2004 r. Nr 261, poz. 2603 ze zm.)
- InfPublU ustawa z 6.9.2001 r. o dostępie do informacji publicznej (Dz.U. Nr 112, poz. 1198 ze zm.)
- KC ustawa z 23.4.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 16, poz. 93 ze zm.)
- Konstytucja RP Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.4.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
- KPA ustawa z 14.6.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn. Dz.U. z 2000 r. Nr 98, poz. 1071 ze zm.)
- OchrKonsumU ... ustawa z 16.2.2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz.U. Nr 50, poz. 331 ze zm.)
- OpłLokU ustawa z 12.1.1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (tekst jedn. Dz.U. z 2006 r. Nr 121, poz. 844 ze zm.)
- OrdPU ustawa z 29.8.1997 r. – Ordynacja podatkowa (tekst jedn. Dz.U. z 2005 r. Nr 8, poz. 60 ze zm.)
- PostAdmR* *rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 22.3.1928 r. o postępowaniu administracyjnym (Dz.U. Nr 36, poz. 341 ze zm.); obowiązywało do 31.12.1960 r.*
- PostAdmU ustawa z 30.8.2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. Nr 153, poz. 1270 ze zm.)
- PrBud ustawa z 7.7.1994 r. – Prawo budowlane (tekst jedn. Dz.U. z 2006 r. Nr 156, poz. 1118 ze zm.)
- PrGosp* *ustawa z 19.11.1999 r. – Prawo działalności gospodarczej (Dz.U. Nr 101, poz. 1178 ze zm.)*
- PrOchrŚrod ustawa z 27.4.2001 r. – Prawo ochrony środowiska (tekst jedn. Dz.U. z 2006 r. Nr 129, poz. 902 ze zm.)

Wykaz skrótów

PrWod	ustawa z 18.7.2001 r. – Prawo wodne (tekst jedn. Dz.U. z 2005 r. Nr 239, poz. 2019 ze zm.)
ReferLokU	ustawa z 15.9.2000 r. o referendum lokalnym (Dz.U. Nr 88, poz. 985 ze zm.)
SamGminU	ustawa z 8.3.1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jedn. Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 ze zm.)
SamPowiatU	ustawa z 5.6.1998 r. o samorządzie powiatowym (tekst jedn. Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1592 ze zm.)
SamWojU	ustawa z 5.6.1998 r. o samorządzie województwa (tekst jedn. Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1590 ze zm.)
SwobGospU	ustawa z 2.7.2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (tekst jedn. Dz.U. z 2007 r. Nr 155, poz. 1095 ze zm.)
ZagospPrzestU	ustawa z 27.3.2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. Nr 80, poz. 717 ze zm.)
ZOZU	ustawa z 30.8.1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej (tekst jedn. Dz.U. z 2007 r. Nr 14, poz. 89 ze zm.)

2. Organy i instytucje

NSA	Naczelny Sąd Administracyjny
NIK	Najwyższa Izba Kontroli
RPO	Rzecznik Praw Obywatelskich
SA	Sąd Apelacyjny
SN	Sąd Najwyższy
TK	Trybunał Konstytucyjny
WSA	Wojewódzki Sąd Administracyjny

3. Publikatory i czasopisma

AUWr	Acta Universitatis Wratislaviensis
Gl.	Głosa
MoP	Monitor Prawniczy
NP	Nowe Prawo
ONSA	Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
OSP	Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika	Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OSS	Orzecznictwo w Sprawach Samorządowych
Pal.	Palestra
PiP	Państwo i Prawo
PiŚ	Prawo i Środowisko

PPiA	Przegląd Prawa i Administracji
Prok. i Pr.	Prokuratura i Prawo
PS	Przegląd Sądowy
PUG	Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
RPEiS	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
ST	Samorząd Terytorialny
Wok.	Wokanda
Wspól.	Wspólnota
ZNUWr	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego

4. Inne skróty

art.	artykuł
cz.	część
Dz.U.	Dziennik Ustaw
EDG	Ewidencja Działalności Gospodarczej
m.in.	między innymi
nast.	następny (-a, -e)
niepubl.	niepublikowany (-a, -e)
Nr	numer
<i>op. cit.</i>	<i>opus citatum</i>
pkt	punkt
post.	postanowienie
red.	redakcja
s.p.z.o.z.	samodzielny publiczny zakład opieki zdrowotnej
t.	tom
tekst jedn.	tekst jednolity
w zw.	w związku
ww.	wyżej wymieniony (-a, -e)
wyr.	wyrok
zd.	zdanie
ze zm.	ze zmianami
zob.	zobacz

Wykaz literatury

- Adamiak B.*, Glosa do wyroku NSA z dnia 10 kwietnia 1997 r. (II SA/Wr 1013/96), OSP 1998, Nr 7–8, poz. 131.
- Adamiak B.*, Model sądownictwa administracyjnego a funkcje sądownictwa administracyjnego, [w:] *Polski model sądownictwa administracyjnego*, *J. Stelmasiak, J. Niczyפורuk, S. Fundowicz* (red.), Lublin 2003.
- Adamiak B.*, Państwo prawa a koncepcja legitymacji procesowej strony w postępowaniu administracyjnym, AUWr No 2154, Prawo CCLXVI, Wrocław 1999.
- Adamiak B.*, Przedmiot postępowania w sprawie stwierdzenia nieważności decyzji administracyjnej, PiP 2001, Nr 8.
- Adamiak B., Borkowski J.*, Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz, wyd. 8, Warszawa 2006.
- Adamiak B., Borkowski J.*, Polskie postępowanie administracyjne i sądowniczo-administracyjne, Warszawa 2000.
- Adamiak B., Borkowski J.*, Postępowanie administracyjne i sądowniczo-administracyjne, Warszawa 2006.
- Agopszowicz A., Lipowicz I.*, Glosa do wyroku NSA z dnia 19 stycznia 1995 r. (I SA 1326/93), GI. 1996, Nr 1.
- Aronson E., Wilson T. D., Akert R. M.*, Psychologia społeczna. Serce i umysł, Poznań 1997.
- Bandarzewski K., Chlipała M., Chmielnicki P., Dąbek D., Kisiel W., Mączyński M., Płażek S.*, Komentarz do ustawy o administracji rządowej w województwie, Warszawa 2007.
- Bandarzewski K., Chmielnicki P., Dąbek D., Dobosz P., Kisiel W., Kotulski M., Kryczko P., Mączyński M., Płażek S., Skrzydło-Niżnik I.*, Komentarz do ustawy o samorządzie powiatowym, Warszawa 2005.
- Bandarzewski K., Chmielnicki P., Dobosz P., Kisiel W., Kryczko P., Mączyński M., Płażek S.*, Komentarz do ustawy o samorządzie gminnym, Warszawa 2006.
- Bähr O.*, Der Rechtsstaat, Cassel und Göttingen 1864.
- Bar M., Jendroška J., Tarnacka K.*, Prawo do sądu w ochronie środowiska, Wrocław 2002.
- Bartoszewicz J.*, Podręczny słownik polityczny, Warszawa 1923.
- Baumgart M.*, Legitymacja skargi do Najwyższego Trybunału Administracyjnego; obecny stan rzeczy i potrzeba reformy, RPEiS 1929.

- Baumgart M., Habel H.*, Komentarz do rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 22.3.1928 r. o postępowaniu administracyjnym, Warszawa 1931.
- Bernatzik E.*, Rechtsprechung und materielle Rechtskraft, Wien 1886.
- Bieniek G.* (red.), Komentarz do ustawy o gospodarce nieruchomościami, Warszawa-Zielona Góra 2000.
- Biernat S., Wasilewski A.*, Ustawa o działalności gospodarczej. Komentarz, Kraków 1997.
- Biernat S., Wasilewski A.*, Wolność gospodarcza w Europie, Kraków 2000.
- Bigo T.*, Ochrona interesu indywidualnego w projekcie kodeksu postępowania administracyjnego, PiP 1960, Nr 3.
- Bigo T.*, Prawo administracyjne. Część ogólna (stenogram wykładów uniwersyteckich), Lwów 1932.
- Błaś A.*, Jednostka wobec dyskrecjonalnych uprawnień administracji publicznej, [w:] Jednostka wobec działań administracji publicznej, *E. Ura* (red.), Rzeszów 2001.
- Boć J.*, Prawo administracyjne, Wrocław 2001.
- Boć J., Błaś A.*, Publiczne prawa podmiotowe, [w:] Prawo administracyjne, Wrocław 1997.
- Boć J., Nowacki K., Samborska-Boć E.*, Ochrona środowiska, Wrocław 2003.
- Bogucka I.*, Państwo prawne a problem uznania administracyjnego, PiP 1992, Nr 10.
- Bogusz M.*, Podstawy zaskarżenia i wzruszenia uchwały organu gminy w trybie art. 101 ustawy o samorządzie terytorialnym, PiP 1994, Nr 12.
- Bogusz M.*, Zaskarżenie decyzji administracyjnej do Naczelnego Sądu Administracyjnego, Gdańsk 1996; Warszawa 1997.
- Bojanowski E.*, Głosa do wyroku NSA z dnia 23 stycznia 1996 r. (II SA 1473/94), OSP 1997, Nr 7-8, poz. 136.
- Bondar A.*, Ekonomika i polityka. Podstawowe zależności, Warszawa 1978.
- Bonnard R.*, Les droits publics subjectifs des administrés, Revue de droit public 1932, Nr 49.
- Borkowski J.*, Decyzja administracyjna, Warszawa 1970.
- Borkowski J.*, Głosa do wyroku NSA z dnia 27 września 2000 r. (II SA 2109/00), OSP 2001, Nr 6.
- Borkowski J.*, Reforma polskiego sądownictwa administracyjnego, PiP 2002, Nr 5.
- Borkowski J., Jendrośka J., Orzechowski R., Zieliński A.*, Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz, Warszawa 1985.
- Borucka-Arctowa M.*, O społecznym działaniu prawa, Warszawa 1967.
- Bryła R.*, Sprzeczności i polityka, Warszawa 1988.
- Choraży K., Taras W., Wróbel A.*, Postępowanie administracyjne, egzekucyjne i sądowniczoadministracyjne, Kraków 2003.

- Chróścielewski W.*, Glosa do wyroku NSA z dnia 17 marca 1997 r. (IV SA 1058/96), OSP 1998, Nr 3.
- Chróścielewski W.*, Wszczęcie postępowania sądowoadministracyjnego, PiP 2004, Nr 3.
- Chróścielewski W., Kmieciak Z., Tarno J. P.*, Reforma sądownictwa administracyjnego a standardy ochrony praw jednostki, PiP 2002, Nr 12.
- Chróścielewski W., Tarno J. P.*, Postępowanie administracyjne, Zielona Góra 1999.
- Chróścielewski W., Tarno J. P.*, Postępowanie administracyjne i postępowanie przed sądami administracyjnymi, Warszawa 2006.
- Cieślak Z., Jagielski J., Lang J., Szubiakowski M., Wierzbowski M., Wiktorowska A.*, Prawo administracyjne, Warszawa 2001.
- Cohen J. A.*, A Lawman's View of the Public Interest, [w:] *The Public Interest*, C. J. Friedrich, New York 1962.
- Cooley Ch.*, Social Organization, New York 1909.
- Czeszejko-Sochacki Z.*, Prawo do sądu w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, PiP 1997, Nr 11-12.
- Dauter B., Gruszczyński B., Kabat A., Niezgódka-Medek M.*, Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Komentarz, Kraków 2006.
- Dawidowicz W.*, Glosa do wyroku NSA z dnia 6 lipca 1984 r. (SA/Po 339/84), OSP 1985, Nr 6.
- Dawidowicz W.*, Ogólne postępowanie administracyjne. Zarys problemu, Warszawa 1962.
- Dawidowicz W.*, Postępowanie administracyjne. Zarys wykładu, Warszawa 1983.
- Dawidowicz W.*, Zarys procesu administracyjnego, Warszawa 1989.
- Dąbek D.*, Prawo miejscowe, Warszawa 2007.
- Dąbek D.*, Prawo miejscowe samorządu terytorialnego, Bydgoszcz-Kraków 2003.
- Drażkiewicz J.*, Interesy a struktura społeczna, Warszawa 1982.
- Duda A.*, Nabywanie w drodze umowy nieruchomości pod budowę autostrad płatnych, PiP 1999, Nr 2.
- Duda A.*, Przejęcie prawa własności nieruchomości gminnych przez Skarb Państwa w celu budowy pasów drogowych autostrad, ST 1997, Nr 1-2.
- Duniewska Z., Górski M., Jaworska-Dębska B., Lewicki M., Michalska-Badziak R., Olejniczak-Szałowska E., Stahl M. (red.), Wilczyński P.*, Materialne prawo administracyjne. Pojęcia, instytucje, zasady, Warszawa 2002.
- Dziwiński R., Ziemiński P.*, Prawo budowlane. Komentarz, Warszawa 2005.
- Ehrlich S.*, Teoria państwa i prawa, Warszawa 1957.
- Filipek J.*, Sprawa sytuacji prawnej i stosunku prawnego w prawie administracyjnym, [w:] *Jednostka w demokratycznym państwie prawa*, J. Filipek (red.), Bielsko-Biała 2003.